

ראשי פרקים:

1. מבוא 3
2. ייחודיות מערכת היחסים בין בנק ללקוח 4
3. המסגרת הנורמטיבית של חוזה הלוואה והחובות המוטלות על בנקים מכוח חוק והלכה, בטרם כניסתו לתוקף של תיקון מס' 5 לחוק אשראי הוגן
א. חובת תום הלב והזהירות המוגברת 6
ב. חובת האמון הבנקאית בעסקאות הלוואה 8
ג. חובת הגילוי 10
4. תיקון מס' 5 לחוק אשראי הוגן, והסדרת חוזה ההלוואה בין בנק ללקוח בחקיקה 12
5. משפט משווה 15
6. סיכום ומסקנות 16

חוזה הלוואה כחוזה מיוחד מערכת היחסים בין בנק ללקוח לאור תיקון 5 לחוק אשראי הוגן (תשע"ז-2017)

מבוא:

אחת הדרכים הבסיסיות והפשוטות בה בנקים מעמידים אשראי ללקוחותיהם הינה באמצעות חוזה הלוואה, במסגרתו הבנק (המלווה), מלווה כסף ללקוח (הלווה), כאשר הלווה מתחייב להחזיר את סכום ההלוואה בתוספת הריבית שנקבעה לכך, במועד עתידי כלשהו, בתשלום אחד או לשיעורין¹. חוזה ההלוואה בין בנק ללקוח, מהווה, אם כן, דרך נפוצה להעמדת אשראי בחיי המסחר היומיומיים. אולם, אף על פי כן, בעבר לא ניתנה התייחסות ספציפית לחוזה הלוואה בין בנק ללקוח במסגרת החוק הישראלי, וזאת בניגוד לחוזים מיוחדים אחרים, ביניהם, חוזה מכר, חוזה שכירות, חוזה ערבות ועוד, כאשר היבטים שונים הנוגעים לעניין הלוואה הוסדרו במסגרת פסיקתם של בתי המשפט השונים ובמסגרת רגולציות אחרות לא ספציפיות וזאת על אף חשיבותו של חוזה הלוואה והמשמעויות הצרכניות הנובעות ממנו².

בשנת 1993, נחקק חוק הסדרת הלוואות חוץ בנקאיות (חוק הסדרת הלוואות חוץ בנקאיות), אשר נועד להסדיר את מערכת היחסים בין צדדים להלוואה חוץ בנקאית, ולהתמודד עם מלווים שאינם תאגיד בנקאי המנסים לנצל את מצוקת הצרכנים שאין להם כוח מיקוח (חוק הלוואות חוץ בנקאיות). חוק ספציפי זה סיפק הגנה ללווים מפני מלווים שאינם תאגיד בנקאי, והטיל חובות שונות על מלווים אלו בהעמדת הלוואה. במסגרת תיקון מס' 5 לחוק (התשע"ז-2017), אשר נכנס לתוקפו בחודש אוגוסט 2019, שונה שמו של החוק ל"חוק אשראי הוגן", כאשר, בין היתר, התיקון הרחיב את תחולת החוק לגופים נוספים המעניקים אשראי, וכן הרחיב את ההגנה על לווים, תוך שנקבעו כללים וחובות החלים על מלווים בהעמדת אשראי, בכלל זה על מלווים שהם תאגידים בנקאים. בכך, הלכה למעשה, החובות החלות על מלווים בעסקאות ההלוואה בין בנקים ללקוחותיהם, אשר במשך שנים היו יציר הפסיקה, תוך התבססות על מקורות חקיקה שאינם ספציפיים, קיבלו משנה תוקף במסגרת התיקון לחוק, שהחיל כאמור את הוראות החוק גם על מלווים שהינם תאגיד בנקאי.

בהתאם לכך, שאלת המחקר בעבודה זו הינה מהי המסגרת הנורמטיבית של חוזה הלוואה בין בנק ללקוח ומהם החובות החלות על בנקים בהעמדת הלוואה ללקוח, בטרם כניסתו לתוקף של תיקון מס' 5 לחוק אשראי ולאור התיקון. החלק הראשון של העבודה, ידון בייחודיותה של מערכת היחסים בין בנק ללקוח ובהשלכותיה על פערי הכוחות בין צדדים לחוזה הלוואה. החלק השני, ידון בחובות העיקריות שהוכרו על ידי פסיקת בתי המשפט, תוך התבססות על הדינים השונים, אשר מחייבות את הבנקים במסגרת חוזה ההלוואה עם לקוחותיו. החלק השלישי, ידון בתיקון מס' 5 לחוק אשראי הוגן שנכנס לתוקפו בשנת 2019, ובהשלכות של התיקון על חובות הבנקים. החלק הרביעי, ידון בקצרה בדין הנהוג במדינות שונות בעולם והחלק האחרון של העבודה יסכם את העבודה וייתחס בקצרה לחשיבות הסדרת חוזה ההלוואה בחקיקה ספציפית וכן בהשלכות של החקיקה על והחסרונות לאור כללים שונים שנקבעו בד בבד עם הסדרת תחום ההלוואות בחקיקה והשוואת הכללים החלים על כלל המלווים במשק.

בכר אמיר "לקראת חקיקתו של חוק חוזה הלוואה", הפרקליט נ', 581, 590-591, (2008).

² שם בעמ' 582.

ייחודיות מערכת היחסים בין בנקים ללקוחותיהם:

פערי הכוחות במערכת היחסים בין הבנקים ללקוחותיהם, כאשר מצד אחד נמצאים הבנקים, שהינם גופים חזקים, בעלי משאבים, חוסן כלכלי ובקיאיות בתחום הבנקאות, ומצד שני הלקוחות, שהינם אנשים פשוטים, שלרוב חסרי הבנה וידע בתחום הבנקאות והמשפט, בכלל זה בתחום דיני החוזים והחייבים המוטלים מכוח חוק, מובילים ליתרון עצום של הבנקים על קהל לקוחותיהם (תאוריית פערי הכוחות)³. יתרון זה מתחזק עוד יותר לנוכח האמון והתלות של הלקוחות בבנקים, אשר ההתייחסות אליהם הינה כגוף ציבורי האמון על קהל לקוחותיו, ובהתאם הלקוח נוהג לתת אמון מיוחד בבנק ונוהג לרוב לפי עצתו, תוך הסתמכות על כך כי הבנק ינהג במקצועיות, אחריות ותום לב, והסתמכות על מצגי הבנק ללא עוררין (תאוריית האמון וההסתמכות)⁴.

כמו כן, ומאחר ובידי הבנק מצוי הכוח והשליטה על ענייני הלקוח ועל רכושו הפיננסי, הרי שיחסי בנק-לקוח הינם יחסי תלות שניתן לאפיינם בהתאם לתאוריית הכוח והשליטה, לפיה הלקוח תלוי בבנק בעניינים רבים, ביניהם, במתן השירות, ביעוץ ובקביעת ההסדר המשפטי החל על הצדדים.⁵

פערי הכוחות העצומים הללו בין הבנק ללקוח, יוצרים הלכה למעשה אסימטריות הנובעת מההבדלים בכושר המיקוח, מהיקף המידע המצוי בידי הבנק ואינו נגיש לקהל הלקוחות, מהכישורים המקצועיים והידע הרחב שבידי הבנקים שאינו זמין לקהל הרחב. אסימטריות זו יוצרת חשש ממשי של ניצול לרעה של הכוח המצוי בידי הבנקים, אשר הוביל את בתי המשפט לעשות שימוש בסמכותם ולטיל חובות ייחודיות ומוגברות על הבנקים, שמטרתם לספק הגה לצד החלש במערכת היחסים הייחודית, הם קהל הלקוחות.⁶

כך גם פסיקתם הענפה של בתי המשפט, הכירה בפערי הכוחות הממשיים בין הבנקים ללקוחותיהם, ובמאפיינים של הבנקים כגוף מעין ציבורי. כך למשל נקבע בע"א 5893/91, כי:

*"מערכת היחסים שבין לקוח.. לבין בנק היא מערכת יחסים מיוחדת, הנובעת מהאמון שרוחש הציבור הרחב כלפי מוסד זה. הבנק ופקידי הבנק נתפסים בעיני הציבור כסמכות מקצועית, בין היתר בשל כך שברשות הבנק לא אחת מידע אשר אינו נגיש לציבור הרחב; הבנק כמוסד כספי הוא גם בעל כישורים מיוחדים ואמצעים טכניים שאינם נחלתו של הפרט. כל אלה עשויים לאפשר לבנק למנוע נזקים מלקוחותיו, בעוד שלנפגע הפוטנציאלי אין יכולת דומה. מאחר שהפרט רוחש במקרים רבים אמון מיוחד לבנק, מאמין בכישוריו ובאמצעיו הטכניים ורואה בו גוף מעין ציבורי, נוטה הוא לעתים שלא לנקוט אמצעי זהירות מצדו להקדים פני נזק פשרי, אפילו יש בכוחו לעשות כן... מכוח מערכת יחסים מיוחדת זו מוטלות על הבנק חובות מיוחדות, שאינן מוטלות על צדדים לחוזה רגיל"*⁷

³ פלאטו-שנער רות חובת האמון הבנקאית (2010), בעמ' 182-196.

ראה גם פלאטו שנער רות, "מכירת תיקי הלוואות בנקאיים לגופים חוץ בנקאיים: השלכותיה של חובת שם, בעמ' 51-53;⁴ האמון הבנקאית", משפטים על אתר, יג', 128, 148 (2020 תש"פ); ראה גם ע"א 3352/07 בנק הפועלים בע"מ נ' הורש (פורסם בנבו) (להלן: "פרשת בנק הפועלים").

53-54; ראה גם ע"א 5893/91 טפחות בנק משכנתאות לישראל בע"מ נ. צבאח, פ"ד מח (2), פלאטו שנער לעיל הי"ש 3 בעמ' 573, 594 (להלן: "פרשת טפחות"), ראה גם ע"א 7424/96 בנק המזרחי בע"מ נ' חברת אליהו גרציאני (1988) בע"מ, פ"ד נד (2) וגם ע"א 6916/04 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו 18/02/2010), (להלן: 145, 161-162; פרשת בנק לאומי).

⁶ פלאטו שנער לעיל הי"ש 3, בעמ' 148.

פרשת טפחות, לעיל הי"ש 5, בעמ' 590, 592, 603; ראה גם ע"א 8068/01 איילון חברה לביטוח בע"מ נ' מנהל עזבון אופלגר ז"ל,⁷ נ' בנק אגוד לישראל פ"ד נט (2) 349, 369 (להלן: "פרשת איילון"); וגם ע"א 7825/01 דאטא סיסטמס אנד סופטוור אינק (פורסם בנבו).

